

Plitvička jezera – neispričana povijest (6.): Partizanska ženska četa, krvavi Uskrs '91. i građevinsko mahnitanje



Prvo zasjedanje ZAVNOH-a u lipnju 1943. na Labudovcu kod Prošćanskog jezera

U srpnju 1941. Marko Orešković i Rade Končar obilaze Liku i okupljaju ustanike, pa navraćaju i u Plitvički Ljeskovac. Ustaše prisilno preseljavaju stanovnike Plitvičkih jezera u siromašna sela između Bosanskog Petrovca i Drvara; Jovanka Broz u Prvoj ženskoj četi; ZAVNOH zasjeda na Labudovcu. Za vrijeme NDH izdana prva poštanska marka s motivom Plitvičkih jezera; opustošeni Končarev muzej i Končarev Kraj; krvavi Uskrs na Plitvicama i doba građevinskog mahnitanja

Piše: Nives Matijević

Godine 1941. počinje Drugi svjetski rat, uspostavlja se NDH, ali počinju i pripreme za ustanak. Organizatori ustanka ponekad su glumili izletnike koji idu na Plitvička jezera gdje ih je čekala veza. Uoči ustanka 27. srpnja 1941. član Centralnog komiteta Komunističke partije Jugoslavije (KPJ) **Marko Orešković Krtija** (1895.-1941.), koji je taj nadimak stekao jer je u Beogradu ranije vozio krtiju od taksija, navratio je u Plitvički Ljeskovac s članom Politbiroa KPJ **Radom Končarom** (1911.-1942.) i **Stipom Ugarkovićem** (1910.-1985.), članom Centralnog komiteta KPH. Došli su do kuće **Nike Ćudića** i posjeli. Kada je domaćin započeo razgovor o tome kako tući neprijatelja kad su bez oružja, Marko mu je rekao: 'Ima, ima, oružja, Niko. Eno ga u Talijana, Nijemaca i ustaša. Otimat ćemo ga od njih i tući ih bez prestanka, a za početak dobro je i ovo što imamo: rogulje, sjekire, kolje...' Orešković je putovao Likom i prikupljao ustanike.

'Evakuacija' stanovništva Plitvičkih jezera

S područja općine Plitvička Jezera 1941. godine ustaše su 'evakuirale' odnosno prisilno preselile oko 2500 'grčko-istočnih' ljudi, žena i djece u siromašna srpska sela na putu Bosanski Petrovac – Drvar. Na sličan način iseljavano je i Ličko Petrovo Selo, Željava i Donji Vaganac.

'Potpukovnik Matković dobio je iz Plitvičkih jezera izvješće da je tamo u evakuiranom prostoru potpuni red i mir i uslijed toga je odred ustaša iz Gospića dobio zapovijed da se kao nepotreban vrati u Gospić', stoji u ustaškom izvješću zapovjednika kopnene vojske iz 1. srpnja 1941. vojnom uredu zapovjedništva.

Oružnička postaja Plitvička Jezera izvijestila je da je 5. rujna 1941. godine u 21 sat, prekinuta je brzoglasna pruga kod Plitvičkog Ljeskovca. 'Na istom su mjestu četnici su napali Željka Krausa iz Plitvičkih Jezera, koji je putovao samovozom, te ga lakše ranili. 6. rujna 1941. godine četnici su napali Plitvički Ljeskovac. Napad je odbijen', stoji u dokumentima iz tog doba objavljenim na stranici znaci.org.

Obitelj **Željka Krausa** (1904.-1943.) se oko 1935. godine iz Zagreba preselila na Plitvička jezera. Kraus je niz godina proveo u Italiji na usavršavanju u tvornicama Fiat i Lancia. Na Plitvicama je otvorio mehaničarsku radionicu, kupio pet autobusa i otvorio liniju Plitvice-Vrhovine. Istodobno je bio nadzornik električne centrale i vodovoda za Plitvice. Godine 1942. Krausovi su bježeći pred četnicima morali napustiti stan i autobusno poduzeće, te su se priključili partizanima. Kraus je bio organizator rada u Centralnoj radionici Glavnog štaba na Bijelim Potocima na Plješivici. Krajem 1942. postavljen je za upravnika nove tehničke radionice u Vrelu kraj Korenice, radeći zatvarače za protutenkovske topove, ručne bombe, mine itd. U jednom pismu koje šalje Glavnom štabu, komandant **Ivan Gošnjak** (1909.-1980.) piše:

‘Primili smo mine koje ste nam poslali. Pošaljite po Krausa, neka prepravlja čaure od granata u Slunju, da se ne bi morale granate transportirati u Liku.’ Iako je 1943. obolio od tifusa, Kraus je ostao u radionici kao jedini stručnjak. Zbog nepažnje jednog djelatnika u radionici je došlo do eksplozije u kojoj je Kraus poginuo.

Krajem rujna 1941. partizani koreničkog i udbinskog sreza na Plitvičkim jezerima su napali i razoružali 40 domobrana. U prosincu su bataljoni ‘Marko Orešković’ i ‘Ognjen Prica, nazvani po dvojici tada već ubijenih komunista, napali ustaše u Plitvicama, kojima su stigli u pomoć dijelovi talijanskog konjičkog puka, a zabilježeno je da je „neprijatelj imao 19 poginulih.’ Sredinom prosinca 1941. pod pritiskom partizana, ustaše i žandari su se povukli iz Plitvica.



Prva poštanska marka Plitvica

Godine 1941. prvi put je u povijesti izdana poštanska marka s motivom Plitvičkih jezera. Nije poznato tko je dizajnirao marku, ali u to doba mnoge je poštanske marke oblikovao **Otto Antonini** (1892.-1959.), pionir grafičkog dizajna u Hrvatskoj. Marka je bila tamnoljubičasta nominacije 10 kuna. Sljedeće godine izdana je ista takva marka, ali u zelenoj boji.

Krajem travnja 1942. dvije čete bataljona ‘Ognjen Prica’ i proleterska četa Grupe NOP odreda za Liku nakon trodnevni borbi zauzele su Plitvička Jezera i zaplijenile dva puškomitraljeza, osam pušaka i oko 2.600 metaka. Početkom svibnja kod sela Rastovača blizu Plitvica dijelovi partizanskog bataljona ‘Ognjen Prica’ razbili su domobransku kolonu.

U svibnju 1942. na Plitvičkim jezerima održan je miting ličke omladine na kojem je bilo više od 3000 omladinaca. Početkom lipnja ustaše su otpočele dvodnevni napad na partizanske bataljune ‘Ognjen Prica’ i ‘Petar Vuksan’ i prinudile ih na povlačenje prema Korenici. Sredinom lipnja na putu Prijeboj – Plitvički Ljeskovac dijelovi Proleterskog NOU bataljona Hrvatske napali su talijansku kolonu i nanijeli joj gubitke od oko 20 mrtvih. ‘Naše jedinice imale su jednog mrtvog i četiri ranjena borca. Zarobile su četiri talijanska vojnika i zaplijenili jedan puškomitraljez, 11 pušaka, oko 1000 metaka, dva motocikla i drugu ratnu opremu’, zapisali su partizanski izvori.



ZAVNOH zasjeda na Labudovcu

U selu Trnavac blizu Plitvica 25. kolovoza 1942. osnovana je Prva ženska partizanska četa na prostoru Jugoslavije, a to je ujedno bila prva ženska vojna formacija u svijetu. Činilo ju je 75 partizanki od 15 do 25 godina. Kasnije se taj broj popeo na 120 članica, od kojih je 30 poginulo u ratu. Jedna od prvih članica Prve ženske partizanske čete bila je **Jovanka Budisavljević Broz** (1924.-2013.).

Početkom studenog jedinice druge hrvatske NOU brigade zauzele su ustaško-domobranska uporišta u Ličkom Petrovom Selu i Željavi, zarobile 35 ustaša i domobrana i zaplijenile protutenkovski top sa 108 granata, dva mitraljeza, četiri puškomitraljeza, 70 pušaka i oko 10.000 metaka. Godine 1943. 13. i 14 lipnja održano je Prvo zasjedanje ZAVNOH-a (Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Hrvatske). Prvog dana zasjedalo se u Otočcu, a dan kasnije na Labudovcu kod Prošćanskog jezera.

S tog su zasjedanja proizašla dva dokumenta: *Plitvička deklaracija* kojom je ZAVNOH formalno preuzeo funkciju najvišeg zakonodavnog i predstavničkog tijela Narodnooslobodilačkog pokreta (NOP) na hrvatskom prostoru, a obavljao je i najvišu izvršnu vlast, te *Proglas narodima Hrvatske* kojim je pozvao na borbu za oslobođenje Istre, Rijeke, Zadra i jadranskih otoka od talijanske okupacije.

Prilikom preleta Plitvičkih jezera 10. listopada 1943. srušio se avion u kojem je bio pisac i novinar **Franjo Martin Fuis** (1908.-1943.) i još tri osobe. Letjeli su u Otočac gdje su se namjeravali pridružiti partizanima. Prije odlaska u partizane Fuis je bio presnimio važne dokumente ukradene iz zapovjedništva zrakoplovstva NDH.

Oružani sukobi partizana i njemačkih i ustaških jedinica na području Plitvica nastavili su i 1944. godine, a prema dostupnim izvješćima gubici na strani neprijatelja bili su daleko veći nego u partizanskim redovima. Konačno u veljači 1945. partizani su nakon trosatne borbe zauzeli Plitvički Ljeskovac.

Nakon Drugog svjetskog rata, 1948. godine u naseljima na području nacionalnog parka bilo je oko 2500 stanovnika, odnosno oko 1500 manje nego 1931. godine.



Strižićev plan za Plitvice

Te godine arhitekt **Zdenko Strižić** (1902-1990.) izradio je tzv. Regulacionu osnovu Plitvičkih jezera zastupajući stav da se gradnja u nacionalnom parku treba maksimalno ograničiti, ono što se gradi treba biti isključivo u turističke svrhe, ali manjih dimenzija i uklopljeno u okoliš. Nažalost, ovaj plan koji se do danas smatra najboljim i koji se s poštovanjem odnosio prema prirodi, nikada nije usvojen niti primijenjen.

Na sjednici Sabora tadašnje Narodne Republike Hrvatske 8. travnja 1949. godine izglasan je Zakon o proglašenju Plitvičkih jezera nacionalnim parkom i određene njegove granice, koje su kasnije ponešto izmijenjene. Najveće zasluge za proglašenje Plitvičkih jezera nacionalnim parkom ima botaničar i akademik **Ivo Pevalek** (1893.-1967.) U spomen na njegov rad na očuvanju Plitvičkih jezera ondje je 1975. osnovana Znanstvena postaja Ivo Pevalek. O Plitvičkim jezerima Pevalek je izlagao još 1924. na kongresu slavenskih geografa u Pragu. Plitvicama je posvetio niz znanstvenih članaka, a još 1930.-tih pisao je o biodinamici Plitvičkih jezera i njezinoj zaštiti.

Plitvice su se ponovo 1951. našle na poštanskoj marki ali sada u FNR Jugoslaviji. Prvo je izdana smeđa marka nominacije 2 dinara, a sljedeće godine ista takva, ali zelena, nominacije 5 dinara.

Od 1954. do 1958. gradi se novi Hotel Plitvice prema projektu arhitekta **Marijana Haberlea**. Hotel je renoviran 1977. godine, te obnovljen nakon Domovinskog rata.

Pjesnici na Plitvicama

Jedan od prvih pjesničkih avangardista u Hrvatskoj nakon Drugog svjetskog rata, **Boro Pavlović** (1922-2001.) godine 1954. objavio je zbirku poezije ‘Plitvice’.

Na inicijativu i u organizaciji izdavačkog poduzeća Lykos iz Zagreba (suosnivač kojeg je bio **Čedo Prica Plitvički**), na Plitvicama se od 20.- 25. kolovoza 1956. održavao I. jugoslavenski festival poezije. Sudjelovali su neki od najvažnijih jugoslavenskih pjesnika među kojima su bili **Dobriša Cesarić, Mak Dizdar, Drago Gervais, Vesna Krmpotić, Miroslav Slavko Mađer, Desanka Maksimović, Slavko Mihalić, Vesna Parun, Josip Pupačić, Branko Radičević, Dragutin Tadijanović, Grigor Vitez...** Službeni festivalski plakat s motivom satira s flautom (simbol pjesme) i golubice (simbol slobode) oblikovao je slikar **Edo Murtić** (1921.-2005.).

Pjesnici su na skupu na Plitvicama među ostalim zaključili da izdavači zapostavljaju ovaj vid stvaralaštva za račun komercijalnijih izdanja, te da, iako je položaj pjesnika u društvu ugledan, nije uvijek i materijalno osiguran. ‘Male nagrade prisiljavaju pjesnike da se bave raznim poslovima, koji im omogućavaju tek najskromniju egzistenciju’, rečeno je na skupu.

Berlinski Srebrni medvjed za film o Plitvicama

Iz 1956. godine potječe i dokumentarni film ‘Plitvička jezera’ redatelja i scenarista **Šime Šimatovića** (1919.-2016.) nagrađen Srebrnim medvjedom za najbolji kratki film na 7. međunarodnom filmskom festivalu u Berlinu 1957. godine. U nastanku filma sudjelovao je i Čedo Prica Plitvički.

Godine 1958. nastaje još jedan umjetnički plakat koji promovira Plitvice kao destinaciju, a koji danas predstavlja rijedak i skup kolekcionarski ulov. Riječ je o djelu Saše Micića.

Dovršenjem suvremene ceste Karlovac – Plitvice – Vrhovine 1959. godine ‘stvoreni su uvjeti ekonomskog povezivanja industrijskog i poljoprivrednog centra Karlovca, a preko njega i Zagreba s Banijom, Kordunom i Likom’. Iste godine izdana je i serija poštanskih maraka s motivima turističkih destinacija Jugoslavije, među kojima i jedna posvećena Plitvicama nominacije 20 dinara.

Sljedeće 1960. godine predsjednik SFRJ **Josip Broz Tito** ugostio je predsjednika tadašnje Ujedinjene Arapske Republike **Gamala Abdela Nassera** (1918.-1970.), te su na povratku s Jadrana zastali na Plitvicama i ondje prošetali sa suprugama.

Blago u Srebrnom jezeru

Godine 1962. zapadnonjemački film ‘Blago u srebrnom jezeru’ (Der Schatz im Silbersee), prvi u seriji mega-uspješnih westerna prema djelima **Karla Maya**, poharao je njemačke kino blagajne – prodano je 10 milijuna ulaznica. Avanture Old Shatterhanda i Winettoua djelomično su snimane na Plitvičkim jezerima, a i na službenom plakatu filma glavni glumci **Lex Barker** i **Pierre Brice** stoje ispred slapa. Radnja filma vrti se oko potrage za golemim blagom koje su davni stanovnici potopili u Srebrnom jezeru.

Hotelsko poduzeće Plitvice 1963. investira u gradnju novog hotela Bellevue na Velikoj poljani sa 90 soba, a gradi ga poduzeće Tempo.

U lipnju 1966. godine Plitvička jezera posjetio je iranski šah **Mohammad Reza Pahlavi** (1919.-1980.)

Filmski plakat

Početkom listopada 1967. godine predsjednik Jugoslavije Josip Broz Tito putovao je Likom, pa je navratio i na Plitvička jezera. Predstavnici ličkih općina dočekali su ga u vili ‘Izvor’. Tada je rečeno da je Plitvička jezera 1966. godine posjetilo više od 250.000 turista, a da njihovi putevi i staze iz doba Austro-Ugarske mogu primiti oko 100.000 posjetitelja. Mnoge sedrene barijere ostale su suhe, jer je voda kanalizirana zbog gradnje prijelaza.

Tom prilikom Jovanka i Tito u pratnji suradnika **Vladimira Bakarića** (1912.-1983.), predsjednika Sabora SR Hrvatske **Jakova Blaževića** (1912.-1996.) i **Karla Mrazovića** (1902.-1987.) posjetili su i Memorijalni muzej narodnog heroja **Rade Končara** u njegovoj rodnoj kući u malom selu Končarev Kraj, na rubu nacionalnog parka.

Danas napušteni Končarev Kraj bilo je malo ličko selo sa dvanaestak kuća u jednoj od prodolina Velike Kapele, ispod 1085 metara visokog Kika, kojemu je narod dao ime po hajducima ‘kikašima’, jer su tu četovali i plijen dijelili, odatle su u pohode odlazili, a za vrijeme hajdukovanja nešišanu kosu pletli u duge pletenice, kike. U deset kuća živjeli su Končari, u jednoj Bogdanovići, a u dvanaestoj je bio muzej Rade Končara.

Muzej je osnovan 1959. godine, u prizemlju je bio biografski dio postava s fotografijama, dokumentima i osobnim predmetima, a na katu autentični stambeni ambijent s namještajem i etnografskim predmetima iz života Končarevih prije Drugog svjetskog rata. Muzej danas više ne postoji, zgrada je devastirana, a dio muzejske građe nestao ili uništen.

Kuća Končarevih 1910. godine bila je najveća i najljepša u selu. Izgradio ju je otac Rade Končara, **Gedeon-Geco Končar**, koji je 1906. otišao na rad u Ameriku. Nakon 4-5 godina se vratio s novcem za gradnju kuće, a kupio je i 30 ovaca. U prizemlju kuće bio je podrum, gore u sredini starinska lička kuhinja, a lijevo i desno po soba.

Poštanske marke Gibraltara

Prave se cure u komšiluk udaju...

Majka Rade Končara, **Staka Končar**, koju su u selu zvali ‘baba Žuna’, jer je nekad imala lijepu plavu kosu, godine 1979. još je bila živa i imala oko stotinu godina kad je dala intervju časopisu ‘Nada’. S kćerkom, zetom i unučadi živjela na Plitvicama, poviše Sastavaka i 86 metara visokog slapa Plitvice. Kazala je da je rođena ‘nekako između dvije Gospojine, u jesen, godinu dana poslije posljednje bosanske bune’ (1875.-1878.), što bi značilo 1879. Ali u prijepisu krsnog lista pisalo da je rođena 1883. navodi se u Nadi.

‘Prave se cure u komšiluk udaju, a ne u daljinu, gdje ih nitko ne poznaje. Ja sam se đevojački zvala isto Končar i udala sam se za najbližeg komšiju u svom selu“, ispričala je tada baba Žuna. Zemljoradnik Geco i domaćica Staka imali su 12-ero djece, od kojih je 9-ero sudjelovalo u NOB-u. U doba kad su je intervjuirali za Nadu, Staka Končar imala je još petero žive djece, te unuke među kojima i sina Rade Končara, Radu (1942.-1989.).

Rade Končar je, da bi izučio mašinobravarski zanat, prvo radio u Leskovcu u Srbiji, koji je tada bio industrijsko središte, a potom u Siemensu u Zagrebu, tvornici koja se danas zove Končar. Tamo je upoznao buduću suprugu Dragicu, rodom iz Jošana u Lici. Vjenčali su se 1938. godine, a još prije toga Rade ju je uključio u revolucionarni radnički pokret. Učlanila se i u KPJ i sudjelovala u prosvjedima i štrajkovima, te bila više puta uhićena. Izbijanjem rata Končarevi nastavljaju s ilegalnim partijskim radom. Rade Končar navodno je mogao francuskim ključem razoružati dvojicu naoružanih agenata ako bi ga zaustavili.

Staka Končar ispričala je kako je više puta kod njih je dolazio Marko Orešković, koji je pokojnog Gecu poznao po dugom crnom brku. Pitao bi ‘imaš li građe za prodati? Imam, imam, samo uđi u kuću’, odgovarao bi Geco. To je bio Radin tajni znak – lozinka da onome tko tako kaže Geco može sve povjeriti. I Rade se morao skrivati kad bi dolazio, jer su ga prvo tražili žandari, a uoči ustanka ustaše.

Radu Končara, tada sekretara CK KPH i jednog od organizatora ustanka 1941., uhitili su i strijeljali Talijani u Šibeniku u svibnju 1942. ‘Milost ne tražim niti bih vam je dao!’, poručio im je prije smrti. Dragicu su u kolovozu iste godine uhitile ustaše i bacile kroz prozor na dvorište zatvora u zagrebačkoj Savskoj ulici.

Rade Končar proglašen je 1942. prvim narodnim herojem u Jugoslaviji, a deset godina kasnije i Dragica je proglašena narodnom heroinom. Iako su ga ustaše tražile, sin Rade Končara, Rade, kojeg on nikad nije vidio, skriven je preživio rat i postao pravnik.

Vjenčanja pod slapovima

Godine 1968. lički akademski slikar **Budo Vlasisavljević – Modri**, i sam rođen u plitvičkom kraju (1933. u danas napuštenom selu Trnavac), pokrenuo je običaj plitvičkih vjenčanja. Prvi se vjenčao pod Velikim slapom svojom djevojkom, Francuskinjom Christine.

Plitvičko vjenčanje bilo je zamišljeno kao promotivna aktivnost kojom bi se nacionalni park što bolje prezentirao u svijetu. Od 1968. do 1990. godine na Plitvicama se vjenčalo 177 parova iz raznih zemalja, a birali bi ih čitatelji visokotiražnih časopisa. Ceremonija vjenčanja uključivala je vožnju kočijama do ulaza u park, vjenčanje ispod Velikog slapa, šetnju Donjim jezerima, vožnju čamcima po Kozjaku, ručak u Kozjačkoj dragi, sadnju drveta breze ili bora u Selu mladenaca na Medvjedaču te večernji party.

Izbijanjem Domovinskog rata prestala su i plitvička vjenčanja. Sam Budo Modri, koji je većinu života proveo u Francuskoj, ovjekovječio je plitvičke slapove na svojim platnima.

Godine 1970. generalni direktor Nacionalnog parka Plitvička jezera postao je ekonomist **Petar Vidaković** (1933.-2004.) koji na toj funkciji ostaje sedam godina i do danas je za mnoge najuspješniji direktor Parka, dok se većinu njegovih nasljednika nema se po čemu zapamtiti.

Vidaković je doktorirao na s temom iz zaštite prirode nacionalnih parkova i turizma. Smatra se tvorcem jedinstvene organizacije Nacionalnog parka Plitvička jezera kojom je objedinjena zaštitarska i turistička sastavnica upravljanja, čime je Park postao primjernim i u svjetskim razmjerima. Godine 1967. objavio je ‘Vodič na Plitvička jezera’ koji je doživio nekoliko izdanja. Za svoju knjigu ‘Nacionalni parkovi u svijetu’ dobio je nagradu ‘Josip Juraj Strossmayer’ za najuspješnije znanstveno djelo s područja prirodnih znanosti.

U studenom 1971. na Plitvičkim jezerima Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti (JAZU) i Odbor za centralnu proslavu 30. godišnjice ustanka naroda Hrvatske u Srbu organizirali su znanstveni simpozij ‘Lika u prošlosti i sadašnjosti’. Rezultat simpozija bio je zbornik s radovima oko 40 autora na više od 750 stranica.

Godine 1973. dozvolu za prikazivanje dobio je još jedan dokumentarni film o Plitvičkim jezerima, autori kojeg su redatelj **Nikola Tanhofer** i snimatelj **Tomislav Pinter**.

Najpoznatiji i najdugovječniji lički band Lykosi, nazvan po grčkoj riječi za vuka, u jesen 1974. godine u hotelu Jezero na Plitvicama pred brojnim je uglednim gostima promovirao svoju prvu singl ploču s dvije pjesme – ‘Curica s Plitvica’ i ‘Ljubav ispod slapova’. Autor glazbe i aranžmana bio je osnivač glazbene škole u Gospiću **Josip Kailer-Pepi** (1933.-1993.), a teksta senjski književnik **Miroslav Kovačević**. Lykosi su bili prvi lički band koji je snimio ploču, a ona se nije prodavala nego dijelila kao suvenir i uspomena na Plitvice.

‘Curica s Plitvica’ i danas se izvodi, a kasnije su je snimili i drugi glazbenici:

Curica s Plitvica

Divne su Plitvičke vode dok se sunce u njih toči

Plavi su nemirni vali isti kao njene oči

Njišu se srebrne breze kad se vjetar kroz njih skita

Njena se kosa rasula kao poljem zlatna žita

Najljepša je Ličanka curica sa Plitvica

Ptica zrno birala ta me cura ljubila

Blješte se čipkasti slapi kad se duga u njih skrije

Zvonko žubore u padu kao kad se ona smije

Leptir je šareni stao na grm ružin pokraj puta

Sjetno je gledao kako njezin korak rosom luta

Najljepša je Ličanka curica sa Plitvica

Ptica zrno birala ta me cura ljubila

U srpnju 1976. godine slavilo se 120 godina rođenja Nikole Tesle. Jovanka i Tito ponovo su putovali Likom, te navratili i na Plitvice.

Jedna od najvažnijih godina u povijesti Plitvičkih jezera je 1979. kada su uvrštene na UNESCO-v popis svjetske prirodne baštine, kao vrhunski prirodni fenomen, područje iznimne prirodne ljepote i estetske važnosti. U razdoblju od 1992. do 1997. zbog rata Plitvička jezera bila su na popisu ugrožene svjetske baštine, s kojeg su kasnije maknuta.

U listopadu 1981. održan je prvi Plitvički maraton, najstarija utrka u Hrvatskoj koja svake godine okupi stotine trkača. U 2024. godini u organizaciji Atletskog kluba Plitvice iz Mukinja na Plitvičkim jezerima održan je 39. po redu maraton na kojem su sudjelovali predstavnici 47 zemalja.

Na Plitvicama je u srpnju 1990. održan petodnevni 37. kongres Saveza udruženja folklorista Jugoslavije, a nekoliko radova u zborniku kojim je popraćen bilo je posvećeno Lici i Plitvičkim jezerima. Bila je to posljednja mirna sezona na jezerima.

Dolazak i odlazak ‘martićevaca’

Uoči Uskrsa 1991. na Mukinje stižu milicajci **Mile Martića** iz Knina kako bi onemogućili prosvjed zaposlenika hotela Plitvice protiv pripajanja tzv. SAO Krajini i preuzeli nacionalni park. Policijske uprave iz Karlovca i Gospića uputile su svoje snage na Plitvice kako bi uspostavile red. Kod pošte rafal je pogodio mladog policajca **Josipa Jovića** (1969.-1991.) koji je od rane preminuo i postao prva hrvatska žrtva u Domovinskom ratu.

Nakon rata provedeno je razminiranje odnosno kontrola minski sumnjivih površina u nacionalnom parku. Po završetku razminiranja autorica teksta imala je jedinstvenu priliku vidjeti Plitvička jezera iz zraka tijekom vožnje helikopterom MUP-a. Rijetki putnici u 19. stoljeću imali su veliku sreću vidjeti turizmom netaknuta Plitvička jezera na čemu im danas možemo zavidjeti. Ali ipak ih nisu mogli vidjeti iz ove perspektive. Bio je to trenutak najveće sreće i ljepote, jedna od najljepših zamislivih slika u nečijem životu.

Nacionalni park 1995. ponovo je otvoren za posjetitelje, a zaključeno je da su godine u kojima nije bilo turizma pogodovala oporavku prirode.

Godine 2019. održan prvi i jedini Plitvice film festival na kojem su se prikazivali uglavnom dokumentarni filmovi fokusirani na prirodu i njezino očuvanje. Festival je organiziran povodom 70. godišnjice proglašenja nacionalnog parka Plitvička jezera i 40. godišnjice upisa Plitvica na listu svjetske baštine UNESCO-a. U isto vrijeme park je posjetio slavni britanski biolog sir **David Attenborough**, koji je na Plitvicama snimao svoj novi serijal za BBC Green Planet i u svojim 90-tim godinama žustro veslao po jezeru.

2021. godine objavljena je najvažnija knjiga o Plitvicama u zadnjih stotinu godina – ‘Plitvička jezera – stoljeće izgradnje’, autorice dr. sc. **Martine Ivanuš**, povjesničarke umjetnosti i konzervatora – savjetnika u Hrvatskom restauratorskom zavodu (HRZ). Knjiga se temelji na njezinoj doktorskoj disertaciji ‘Arhitektura i prostorno planiranje u Nacionalnom parku Plitvička jezera od 1881. do kraja 20. stoljeća’.

Ivanuš je provela godine na terenu i obavila golem i izvanredan posao na istraživanju, valorizaciji i katalogizaciji svega što se planiralo i izgradilo na Plitvičkim jezerima, a i dalje prati što se ondje zbiva. Uvjereni smo da je stari Regulatorni plan Zdenka Stržića za Plitvice bio najbolje rješenje, a da je najnaprednija organizacija parka bila u Vidakovićevo doba, u čijem su mandatu nabavljeni i električni vlakici i brodići za vožnju po jezeru Kozjak.

Nacionalni park preopterećen gradnjom

Krajem 1970.-tih u upravu Parka počinju ulaziti političari i način upravljanja se mijenja na gore s težištem na povećanju eksploatacije prirode. Ivanuš upozorava da je danas prostor Parka preopterećen individualnom gradnjom koja je eskalirala zahvaljujući odredbama *Prostornog plana Nacionalnog parka Plitvička jezera* iz 1986. godine. ‘Najveći pritisak je na Plitvica Selo koje je locirano neposredno uz glavnu atrakciju Parka, Veliki Slap te ga ugrožava zbog povećane potrošnje i zagađenja vode. Za svaki prostorni plan i njegov uspjeh, nužna je suradnja svih dionika: stanovništva i uprave Parka, te nacionalne politike, napominje.

No, dozvole za gradnju dogovarale su se na raznim mjestima. Neke kuće u plitvičkim naseljima poput Mukinja nikad nisu trebale biti izgrađene jer nisu u skladu s prostornim planom, jer su naprosto prevelike za parcelu na kojoj se nalaze. Usto, Ivanuš upozorava i na širenje pseudotradicijske gradnje koja je preplavila park. Ono što od plitvičke arhitekture vrijedi vidjeti katalogizirala je na kraju svoje knjige.

‘Preporučujem svima da posjete građevine koje su upisane u Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske. U procesu valorizacije arhitekture, osim estetskog aspekta objekta, vrednuje se i štiti arhitektonska ideja i način na koji ideja dobiva formu, odnosno kvaliteta dizajna i izvedbe. Razmatra se doprinos tehnološkog razvoja te kulturni, ekonomski, politički i socijalni uvjeti koji su oblikovali kontekst.

U Parku je zaštićeno deset građevina i sklopova građevina. S početka 20. stoljeća zaštićene su tradicijske okućnice u Plitvica Selu i Plitvičkom Ljeskovcu, te hidocentrala Burget pokraj jezera Burget.

Iz etape nakon Drugog svjetskog rata, zaštićeni su najvrjedniji sačuvani objekti hotel Plitvice, lugarnice u Čorkovoj uvali i Prijeboju, objekti izgrađeni u selu Mukinje 1950-tih (stambeni objekti i objekti javne namjene). U procesu obnove su restoran Kozjak na Velikoj Poljani i srednjevjekovna Gradina Krčingrad, koji bi uskoro trebali biti prezentirani javnosti. Objekti na ulazima u Park su isto važni za arhitektonsku povijest nacionalnog parka, kao i vijugave stazice uz jezera koje su postale dio vizualnog identiteta Parka“, poručila je Ivanuš.

(objavljeno 30. 11. 2024.; kraj serijala)

Ovdje su linkovi na *prvi drugi treći četvrti i peti nastavak serijala*

Novinarski projekt „Plitvička jezera – neispričana povijest“ realiziran je u okviru programa poticanja novinarske izvrsnosti Agencije za elektroničke medije.

Share

←

Ludi za lovom (5.) Budor taji na što Lovački savez troši 13,4 milijuna eura godišnje, tko sada vozi Dečakovu limuzinu?

→

Svaki od postavljenih 1.100 gumenih stupića Grad Zagreb je platio 173 eura, plus PDV

RELATED POSTS

DOSJE

Ludi za lovom (5.) Budor taji na što Lovački savez troši 13,4 milijuna eura godišnje, tko sada vozi Dečakovu limuzinu?

30/11/2024

DOSJE

Plitvička jezera – neispričana povijest (5.) U osvit Velikog rata francuski turisti otkrivaju Plitvice, a snima se i prvi reklamni film

29/11/2024

DOSJE

Plitvička jezera – neispričana povijest (4.): Početkom 20. st. objavljene bogato ilustrirane knjige o Lici i Plitvicama

27/11/2024

DOSJE

Plitvička jezera – neispričana povijest (3.) Društvo za uređenje Plitvičkih jezera gradi prvi hotel i zauvijek mijenja Plitvice

26/11/2024

DOSJE, ZELENO

Ludi za lovom (4.) Ekolozi: ‘Država daje milijune eura lovcima, ubojicama životinja koji pomažu krivolovcima’

24/11/2024

DOSJE

Ludi za lovom (3.): Tito je u Tikvešu, prisvojenom imanju Habsburga i Karađorđevića, lovu vratio feudalni sjaj

27/10/2024